

NORMATIVE REGULATIONS OF CLASS TEACHER GUIDING IN BULGARIAN SCHOOL DURING PERIOD 1878 - 1944

Violeta K. Atanasova

ABSTRACT: The research presents the normative regulations of class teacher guiding in Bulgarian school from 1878 till 1944. The analysis of the normative documents reveals rights and obligations of class teachers.

KEYWORDS: rights, obligations, teachers, class teachers.

Изследването е финансирано по проект № РД-08-82/03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания“ на ШУ „Епископ Константин Преславски.“

Изследването е финансирано по проект № РД-08-82/ 03.02.2017 г. от параграф на фонд “Научни изследвания” на ШУ “Епископ Константин Преславски”

Институтът на класния ръководител е въведен в повечето европейски страни и САЩ през 60–70 години на XIX век. Класното ръководство обхваща „организаторска дейност (поддържане на реда на занятията, провеждане на съвещания с учителите, водене на училищната документация), а също наблюдение за развитието на учениците, изучаването им, възпитаване на уважение към законите и нравствените принципи“ [Иванов, 2005: 48]. В България ръководството на класа като специфично задължение на голяма част от учителите се появява в нормативната уредба и педагогическата практика на училището след Освобождението. То е регламентирано в подзаконовни нормативни документи – обикновено инструкции и правилници. В тях се посочват правата и задълженията на учителите не само като преподаватели и възпитатели, а и като класни ръководители („класни учители“, „класни наставници“). Целта на настоящето изследване е да се проследи развитието на класното ръководство в нормативната уредба на българското училище през периода 1878 – 1944 година.

Първият документ, който представя правата и задълженията на „класните учители“, е Инструкция за управлението на държавните учебни заведения в Княжество България [Инструкция, 1881]. В нея пише, че те се назначават от директора с цел “по-редовното водене на дисциплината и за по-голям порядък във възпитателната дейност на училището”. Критерият за техния подбор е един – „класний учител се назначава обикновено за в онзи клас, в който има най-много уроци и който следователно най-добре познава учениците в този клас“ /& 21/. Основните му задължения и права са отразени в параграф 22. Класният учител е длъжен да:

- търси споразумение с учителите за постигане на оптимална натовареност на учениците – да не им се възлагат прекалено много домашни задачи, нито пък твърде малко работа; уроците да отговарят на принципа за достъпност – “да са съответствени за възрастта и развитието на учениците в неговия клас”;

- ръководи дисциплината в класа си – събира информация от колегите 1–2 пъти седмично “за научния напредък и нравственото поведение на учениците, напр. за случаи на небрежност или непокорност”;

- определя мястото на всеки ученик в класната стая;

- контролира присъствията и отсъствията на учениците, отразени в класната книга;

- упражнява надзор върху поведението на учениците от своя клас и извън училище и в пансиона (ако има такъв);

- посещава периодично пансиона, в който живеят учениците от класа му и представя сведения пред учителския съвет /& 91/.

- съставя свидетелствата на учениците от неговия клас заедно с колегите си.

Класният учител има право:

- да дава разрешение за едnodневно отсъствие на учениците от своя клас;
- да свиква на съвет учителите, които преподават на неговия клас;
- да бъде класен учител на един и същи клас до завършването му.

За ролята на класния учител може да се съди от постановлението, че по отношение на учениците от класа си той „представлява законът и възпитателният авторитет на училището“ /& 22/.

Във Вътрешния правилник на началните училища в Източна Румелия [Вътрешний...,1881] терминът „класен учител“ не присъства. Но тъй като учителите в началните училища отговарят за своите отделения, те имат и специфични задължения, свързани с ръководството им. Учителите се задължават да поддържат училищна документация, отразяваща отсъствията, успеха и поведението на учениците /чл. 15/. Всеки учител носи материална отговорност за класната стая на своите ученици. При назначаването му той прави опис на училищното имущество и отговоря за него до напускане на училището /чл. 19/. Има право да разрешава в празнични дни и по време на ваканция в класната стая да се “държат сказки” /чл. 20/.

Вътрешният правилник на областните реални гимназии в Източна Румелия въвежда термина „класен наставник“ [Вътрешен правилник ..., 1882]. Той е отговорник за дисциплината на поверения му клас. Наставникът упражнява надзор върху “редовното следване” на учениците, реда и хигиената в класа му. „Той поучава учениците на послушност, учтивост, внимание и прилежание“. Води документацията на класа и подготвя и раздава свидетелствата на учениците /чл.чл. 78, 79/. Координира информацията относно успеха и поведението им между учителите и ръководството на учебното заведение. Учителите документират забележките към учениците и в края на всеки месец предават на класния наставник своите бележки за успеха, поведението и прилежността на всеки ученик, както и отсъствията му – оправдани и неоправдани. Класният наставник записва в класната книга тези бележки и в края на всяко тримесечие предава отчет на управителя за всички ученици, а той изпраща “бюлетин” до родителите с тази информация /чл.чл. 66, 71, 76/.

След Съединението на Княжество България и Източна Румелия нормативната уредба на образованието в цялата страна се уеднаквява. В първите години след Съединението то се регламентира от приетите по-рано в Княжество България Закон за обществените и частните училища (1885 г.) и подзаконовни нормативни документи. Правилата за поведение на началните учители се определят с Инструкцията за управлението и уредбата на основните училища [Инструкция ...,1896]. В глава III за пръв път са диференцирани специфичните задължения на преподавателите в началното училище като „класни учители“. Класният учител ръководи отделението, на което преподава всички учебни предмети. Той „води дисциплината“ в него и упражнява надзор над учениците в междучасията; отразява присъствията им в дневника и записва преподадения учебен материал в материалната книга; събира информация за поведението на учениците извън училище; дава сведения на главния учител за успеха и поведението им, консултира се с него относно необходимите мерки за “поправяне” на поведението им; съставя в края на годината свидетелствата и удостоверенията на учениците в отделението си и изготвя необходимите статистически сведения /&& 37, 38/.

Правата и задълженията на гимназиалните учители се променят с Правилника за управлението и уредбата на средните учебни заведения в Княжество България [Правилник ..., 1901]. Той регламентира и класното ръководство. “За по-редовно водене дисциплината и за по-голям ред в възпитателната деятелност в училището” директорът посочва „класен наставник“ за всеки клас. Критериите за подбор са опитът - класните наставници се определят за една година измежду “най-опитните преподаватели”, и броят на часовете им в класа – „които имат повече уроци“. За техни помощници се назначават по-млади учители. Параграф 36 отразява задълженията и правата на класния наставник. Той е длъжен да:

- търси споразумение с учителите за постигане на оптимална натовареност на учениците – да не им се дава нито твърде много, нито твърде малко работа; да не им се възлагат много задачи за домашна работа в един и същи ден;

- ръководи дисциплината в класа си – преглежда най-малко 2 пъти седмично бележките на колегите си “върху прилежанието и поведението на учениците от класа му” и взема мерки за “поправянето” им;
- инициира мерки, съдействащи за умственото, нравственото и физическото възпитание на поверените му ученици и служи за “най-добър съветник и доброжелател на учениците си”;
- следи за редовното посещение в училище на учениците; “по отношение на учениците в класа си представлява закона и възпитателния авторитет на училището”;
- представя на директора всички необходими сведения за класа си;
- осъществява контакти с родителите и настойниците на учениците от класа си в определени приемни дни и часове;
- контролира редовното вписване от учителите на всички бележки по успеха и поведението на учениците в съответните книги;
- подготвя цялата документация на класа заедно с помощника си;
- следи за поддържането на хигиената и отоплението в класната стая;
- упражнява надзор над учениците извън училище и в квартирите им;
- информира директора за всички “мерки от общ характер”, които инициира, както и за всички “важни простъпки” на учениците от класа си;
- придружава учениците си по време на шествия.

Класният наставник има право:

- да дава разрешение за отсъствие на учениците от своя клас в рамките на 3 дни;
- да оправдава отсъствията при наличие на документи;
- да бъде класен наставник на един и същи клас няколко години;
- да свиква на съвет учителите, които преподават на неговия клас.

Класният съвет се провежда всеки месец и определя “с общо съгласие всички домашни и училищни занятия на учениците за следния месец”, както и мерки за въздействие върху изоставащите ученици.

В Правилника за гимназиите и педагогическите училища в Княжество България [Правилник ..., 1904] правата и задълженията на класния наставник остават същите /& 22/.

В Правилника за народните първоначални училища [Правилник ..., 1914a] специфичните задължения на началните учители като ръководители на отделения не са диференцирани. Всеки учител ръководи едно отделение, като преподава всички учебни предмети в него. Към определените с предходния правилник задължения се добавят и нови:

- носи отговорност за „инвентара“ в учебната стая;
- пише предупредителни писма до родителите за отсъствията на децата им от училище;
- “следи и взема мерки “ за умственото и физическото развитие на учениците си и за тяхното възпитание;
- по желание, нарежда индивидуални наблюдения и изследвания “върху умствените и моралните дефекти, които вписва в особна за това индивидуална книга“;
- съобщава на главния учител за всички мерки, които предприема по своя инициатива, както и за всички по-тежки нарушения от страна на учениците;
- с разрешение на главния учител води учениците си на екскурзии;
- придружава учениците си по време на шествия, екскурзии, църковни служби по време на големи религиозни празници;
- проверява всяка сутрин чистотата на учениците.

Има право да разрешава отпуск на учениците си до 10 дни през учебната година /& 38/.

Правилникът за народните прогимназии [Правилник ..., 1914] повтаря текстовете на Правилника за управлението и уредбата на средните училища в Княжество България от 1901 г. относно дейността на класните наставници. Параграф 23 в новия документ отразява техните задължения и права.

В Правилника за народните средни училища от 1914 г. [Правилник ..., 1914b] има незначителни изменения в сравнение с предходния правилник. Към задълженията на класния наставник се прибавят още три:

- свиква всеки срок учителите, които преподават на неговия клас, на редовно заседание, на което се определят “с общо съгласие всички домашни и училищни занятия на учениците за следващия срок”, както и мерки за въздействие върху изоставащите и с лошо поведение ученици. Мерките се прилагат след одобрение от директора. Това задължение на класния съвет отменя аналогичното задължение на учителския съвет, предвидено в предходния правилник;

- посещава квартирите на учениците си най-малко два пъти годишно, съобщава впечатленията си на класния съвет, а резултатите от „ревизиите“ вписва в „квартирната“ книга;

- предоставя при поискване от учителя лекар сведения за учениците от класа във връзка със здравето им, за индивидуалните изследвания, които се вписват в специална книга /& 20, т. 2;& 21/.

В Правилника за народните основни училища голяма част от текстовете относно дейността на класните наставници остават същите [Правилник ...,1922]. Класният наставник и учител на отделение получава някои допълнителни задължения:

- води бележки за всички взети от учителския съвет решения и следи за точното им изпълнение;
- преглежда най-малко два пъти седмично бележките, които другите учители са направили относно „прилежанието“ и поведението на учениците и взема мерки за „поправянето“ на учениците;
- посещава квартирите на учениците и влиза в непосредствени отношения с родителите; изучава условията и обстановката, при които учат учениците от отделението/класа му, и представя систематизирани сведения на главния учител/директора;
- следи за хигиената и отоплението в класната стая /& 39/.

Правилникът за народните средни училища [Правилник ..., 1922] внася нови изисквания към класния наставник:

- попълва училищната документация и следи всички учители, които преподават в класа му, да вписват своевременно своите бележки за успеха и поведението на учениците в съответните книги;
- определя приемни дни и часове за срещи с родителите и настойниците, за които съобщава в началото на учебната година; родителите на външните ученици приема винаги;
- определя дежурни ученици, по двама от класа си, които да следят за спазване на реда и хигиената и опазване на училищното имущество;
- посещава квартирите на всички ученици, а на външните ученици – най-малко четири пъти годишно;
- в края на всеки учебен срок и в края на учебната година подготвя подробен писмен доклад до учителския съвет относно състоянието на класа си (успех, поведение, отсъствия и др.);
- редовно попълва ученическите книжки/&20, 21/.

Правото му да разрешава отпуск на учениците от класа си се ограничава до два дни/&20/.

Правилникът за народните средни училища от 1926 г.[Правилник ...,1926] не внася изменения относно класните ръководители в сравнение с предходния нормативен документ.

Такива се съдържат в Правилника за гимназиите от 1939 г. [Правилник ..., 1939]. Параграф 32 постановява, че „класният наставник е най-близкият ръководител и съветник на учениците от паралелката си“. Към дългия списък на задълженията му& 34добавя:

- „опознава добре учениците си и следи за духа в класа“;
- „в часовете на класния наставник държи пред учениците беседи с възпитателен характер“, като разглежда проблеми предимно от живота на класа и гимназията („часът на класния наставник“ е предшественик на съвременния „час на класа“, в който се разглеждат актуални проблеми, предимно с възпитателен характер);
- посещава по домовете ученици, отсъстващи повече от 3 дни, ако не е уведомен за причините; съобщава на директора при всеки случай на съмнителна или заразна болест и за бедни ученици, нуждаещи се от лекарска помощ.

Правилникът допълва и правата на класния наставник:

- налага предвидените в правилника наказания;

- определя на кои бедни ученици да се дават учебници и учебни пособия.

С Правилника се въвежда нов орган на управление, в който участват учители от гимназиите – класен съвет. Той се конституира при гимназии с повече от 15 паралелки. Целта е да се облекчи дейността на учителския съвет, в който участват всички учители. В състава на класния съвет влизат класните наставници, преподавателите от паралелките на класа и учителят лекар. Съветът се председателства от директора или негов заместник. Заседава редовно в края на всеки срок и извънредно – “когато директорът разпорежи”. Правата и задълженията на класния съвет са следните:

- взема мерки за правилното обучение и възпитание в класа;
- в края на всеки срок по доклад на класния наставник разглежда успеха и поведението на учениците от класа;
- в края на годината определя окончателно успеха и поведението на учениците;
- взема решения за отлагане на изпити на отделни ученици;
- изказва мнения за изключване от същия вид училища на ученици, които повтарят класа и в края на първия срок имат слаб успех по три или повече общообразователни предмети (окончателното решение се взема от учителския съвет) /26-29/.

Във връзка с поетия курс към възпитание в народностен дух и борба с комунистическите идеи в началото на 40-те години на XX век Министерството на народното просвещение изпраща до директорите на средните учебни заведения серия от окръжни, указващи задълженията на учителите в тази насока. С цел превенция срещу разпространяването на комунистически идеи с окръжно № 14522 от 12 декември 1940 г. министър-председателят и министър на народното просвещение Богдан Филев отправя следното изискване към класните наставници: “Те трябва да насочат грижите и вниманието си главно към всеки съмнителен или склонен към крайни идеи ученик, да посещават по-често квартирите на подобни ученици и бащински да ги уважават и съветват”. Препоръчва се въздействието да се осъществява “с внимание и топли отношения, с тактично и уверено държане”, а не с “груби и обидни изрази и подигравки”. Налага се изискването да се открият причините за тези вредни увлечения – лоши материални условия, семейна и приятелска среда – и да се отстранят своевременно “с грижи за бедните, с благост, с разбиране и такт”. Министърът настоява за всеки подобен случай да се докладва в министерството. “Това окръжно да се прочете и обяви в учителските съвети, като се изработи точен и изпълним план за действие” [Окръжно ..., 1940: 791–792].

Прегледът на нормативната уредба на класното ръководство в българското училище през разглеждания период насочва към определени изводи. В своята дейност класните ръководители съчетават възпитателна, организационна и административна функции. Замяната на термина „класен учител“ с „класен наставник“ извежда като приоритетна възпитателната им функция. Ролята им се подчертава от въвеждането на специален „час на класния наставник“. На класните учители/наставници се възлагат големи отговорности, съответно задължения. Тенденцията е към непрекъснато нарастване. Правата им са значително по-малко. Правата и задълженията им, отразени в нормативните документи, са диференцирани в зависимост от образователната степен, в която преподават.

Основните задължения на класните учители/наставници могат да бъдат обединени в следните групи:

- относно обучението – задълженията им са насочени към постигане на оптимална натовареност на учениците в отделението/класа чрез обсъждане с колегите на домашните работи и учебните им занятия;

- относно възпитанието – основните задължения на класните учители/наставници са свързани с постигане на желателно поведение от страна на учениците. В тази връзка класният учител/наставник: контролира посещенията и отсъствията им от училище; упражнява надзор върху поведението им в училище и извън него, включително и чрез посещения в домовете и квартирите; участва заедно с учениците в различни инициативи – екскурзии, шествия и църковни празници; упражнява надзор върху хигиената на учениците; провежда беседи с възпитателен характер и инициира мерки за интелектуалното, нравственото и физическото им

развитие;осъществява редовна комуникация със семействата/настойниците на учениците си, като се осведомява за поведението им вкъщи и ги информира за успеха и поведението им в училище;

- относно училищната собственост– класните учители/наставници отговарят за материалната база, хигиената и отоплението в учебната стая на своето отделение/клас;
- административни задължения – поддържат училищната документация на отделението/класа, изготвят сведения до главния учител/директора, лекаря;
Основните им права са:
- дават разрешения за отсъствия на учениците, които в различни периоди варират от 1 до 10 дни; оправдават отсъствия на учениците при наличие на документи;
- налагат определени наказания;
- определят учениците, които да получават учебници и учебни пособия;
- свикват съвет на учителите, преподаващи на класа.

Училищното законодателство през периода 1878 – 1944 година поставя стабилни основи на класното ръководство в българското училище. Нормативната уредба на основните задължения и права на класните ръководители претърпява известни изменения след 1944 г. Създават се нормативни документи, фокусирани върху тяхната дейност [Иванов, 2005: 48; Витанова, 2015]. Промените не засягат същността на класното ръководство, а внасят допълнителни уточнения и изменения относно някои права и задължения на класните ръководители.

References:

1. Internal Regulations of Primary Schools. 1881. - Collection of Laws, Regulations and Ordinances of the Directorate of the National Enlightenment in Eastern Rumelia from 1879 until the end of 1883 Plovdiv: Regional Printing House, 1884.
2. Internal Regulations of the District Real High Schools. 1882. - Collection of Laws, Regulations and Ordinances of the Directorate of the National Enlightenment in Eastern Rumelia from 1879 until the end of 1883 Plovdiv: Regional Printing House, 1884.
3. Vitanova, N. 2015. The discipline in a Bulgarian school from 1944 onwards. Shumen: University publishing house „Episkop Konstantin Preslavski“.
4. Ivanov, I. 2005. Class Management. Shumen.
5. Instruction for the Management of State Educational Institutions in the Principality of Bulgaria. 1881. - Academic Journal, Sredets, 1883.
6. Instruction for the management and regulation of primary schools. 1896. – State Gazette, № 247.
7. Circular № 14522/1940. – School review, kn.5-6
8. Regulation at secondary schools. 1939. Sofia: Government Book Publishing.
9. Regulations for High Schools and Pedagogical Schools in Principality of Bulgaria. 1904. - School Review, kn.H.
10. Regulation for national schools. 1922. - V: Program and governmental national primary schools (kindergartens, primary schools and junior high schools). Sofiya.
11. Regulations of the pre-primary schools 1914. – State Gazette, 1914, № 79.
12. Regulation for the National Primary Schools. 1914a. - State Gazette, 1914, №. 81.
13. Rules for the National High Schools. 1914b. - State Gazette, 1914, №105.
14. Rules for the National High Schools. 1922. - State Gazette, 1922, №248.
15. Rules for the National High Schools. 1926. - State Gazette, 1926, №201.
16. Regulations on the Management and Regulation of Secondary Schools in the Principality of Bulgaria. 1901. – School review, kn.VIII.

*проф.д-р Виолета Кирилова Атанасова
Катедра „Педагогика и управление на образованието”
Педагогически факултет
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”*

atanasova_vk@abv.bg